

Marko Pavlović*

Pravni fakultet, Univerzitet u Kragujevcu

SUDIJE POROTNICI I VLADAVINA PRAVA

Apstrakt: Članak sadrži istorijsko i komparativno istraživanje glavnih modela učešća laika u pravosuđu i ključnih problema u vezi s tim. Prvo, daju se razlozi za ustanovljenje i karakteristike rada porote u revolucionarnoj Francuskoj i mešovitog suda u Nemačkoj. Dalje, daje se analiza razvika pitanja porotnika u Kraljevini Srbiji i Jugoslaviji. Između ostalog, navodi se neuspeh mešovitog suda u Srbiji, zbog zastrašivanja porotnika. U komunističkoj Jugoslaviji, porotnici su ustanovljeni da služe „tekovinama revolucije“, što je bilo u suprotnosti sa principom vladavine prava. Nasuprot laičkom učešću u pravosuđu, prezentira se holandski sistem profesionalnog sudstva.

Članak sadrži više aspekata učešća porotnika u krivičnom pravosuđu: njihovu selekciju, kontrolu njihovog rada, prednosti i mane, slučajeve ukidanja porote. Autor zaključuje da nijedan model laičkog učešća u krivičnom pravosuđu nije u saglasnosti sa principom „vladavine prava, a ne ljudi“. Od modernog pravosuđa se zahteva donošenje obrazloženih odluka, što se može obezbediti samo profesionalnim sudijama. Sve u svemu, zaključuje se da instituciju laičkog učešća u pravosuđu treba ukinuti. Demokratski princip u sudstvu može se obezbediti na drugi, ispravan način: putem „otvorene pravde“ koja u sebe uključuje opštu i ekspertsku kontrolu rada sudija. Uostalom, postoji izvesna logika u razviku porote (i porotnika) koja ukazuje na buduće rešenje. U prvoj fazi je ustanovljena porota; zatim je ona modifikovana u mešoviti sud. U poslednjoj fazi biće potpuno ukinuto učešće laika u suđenju.

Ključne reči: porota, šefengerichte, prednosti porote, mane sudija porotnika, ukidanje porotnika.

U evropskom kontinentalnom krivičnom pravosuđu, laici (porotnici) su se javili kao negacija pravosuđa apsolutne monarhije. Naime, zahtev za uvođenjem laičkog elementa u pravosuđe došao je u sklopu opšteg zahteva za demokratizaciju sve tri grane vlasti. U francuskoj apsolutnoj monarhiji, sudijska mesta su se sticala nasleđem ili kupovinom, a sudstvo je izašlo na glas po zloupotrebama i samovolji.¹

* redovni profesor, mpavlovic@jura.kg.ac.rs

1 Aleksis de Tokvil je izračunao „da je godine 1750. u jednom provincijskom gradu osrednje veličine bilo 109 osoba zaposlenih na deljenju pravde... Čim bi neko osetio da poseduje kakav sitan kapital, umesto da ga upotrebi za vođenje poslova, poslužio bi se njime da kupi neko nameštenje. Takva bedna ambicija nanela je napretku poljoprivrede i trgovine u Francuskoj više štete negoli cehovi...“ (A. Tokvil /1994/: Stari režim i revolucija, Sremski Karlovci – Novi Sad,

Kao lek za takvo sudstvo „starog režima“ javila se ideja o učešću građana u sudskoj vlasti. Jedini živi primer za ugled bila je engleska porota.

1. POROTA U FRANCUSKOJ

Porota se u Francuskoj javila kao čedo Velike revolucije, ali je njeno uvođenje pripremljeno ranije, naročito od filozofa prosvetitelja koji su se divili engleskoj poroti. Monteskje je preporučivao da se uvede sistem u kome će svaki običan čovek u jednom kraćem periodu učestvovati u rešavanju pravnih sporova, kao što je to slučaj sa engleskim porotnicima. Na porotu se gledalo kao na simbol demokratije i otelovljenje narodne suverenosti. Stoga, među prvim revolucionarnim potezima našlo se i uvođenje porote. Početkom avgusta 1789. ukinuta je tortura i kupovanje sudijskih mesta; sredinom avgusta 1790. ustanovljena je porota, koja je u prvo vreme, po engleskom modelu, postojala kao optužna (od 8 članova) i kao presudna (od 12 članova). Porota je uvedena kao politička ustanova koja je trebalo da zaštiti građanske slobode od samovoljne vlasti „i da učini kraj despotiji sudija pravnik“. U prvom redu, porota je bila nadležna za politička krivična dela i štamparske krivice.²

Ubrzo po uvođenju, pojavili su se protivnici porote kojih je ponajviše bilo među pravnicima, a naročito među sudijama. Prilikom donošenja Zakonika o krivičnom postupku, većina sudova se izjasnila za ukidanje porote. Sam Napoleon (1804) je izneo kako se samo po sebi nameće pitanje opravdanosti postojanja laičkih sudija pored pravnik profesionalaca. Jer, „zašto lica bez talenta i znanja sami da rešavaju o sudbini optuženog, kad su tu prisutne iskusne i spremne sudije“. Ipak, Napoleon je iz svojih političkih interesa, u Zakonik (1808) uneo porotu. Kao ključni argument za to, on je naveo da kvalitet porote zavisi od kvaliteta porotnika, a to su imali da obezbede njegovi prefekti. U stvari, kao i njegovi prethodnici, i Napoleon se za porotu zalagao iz političkih razloga. Porotnici, za koje bi bile izabrane njegove pristalice, trebalo je da budu kontrateža sudijama pravnicima u kojima je Napoleon gledao protivnike svog režima. Sledstveno, u Napoleonov zakonik je uneto porotno suđenje, ali samo sa jednom, optužnom porotom. Uz to, za razliku od engleske porote, francuska porota nije donosila opštu odluku, nego je glasala o seriji pitanja koja su se odnosila na odgovornost optuženog.³

2. ŠEFENGERIHTE

Kao i u Francuskoj, i u Nemačkoj je porota zavedena zbog tajnog i pismenog inkvizitorskog postupka sa čestim sudijskim zloupotrebama. Svi liberalniji ljudi uzimali su za uzor francuski javni usmeni i optužni postupak sa učešćem građana: „Svi su u poroti gledali ‘prave narodne sudove’ u kojima svakome sude njegovi dru-

p. 106); M. Pavlović /2013/: *Razvitak prava*, Kragujevac, p. 190; Nobility of the Robe, <http://www.global-security.org/military/world/europe/fr-noblesse-robe.htm>, 5. april 2014.

2 B. Marković /1914/: *Rasprave iz krivičnog postupka*, Beograd, pp. 85–88; V. P. Hans, C. M. Germain /2011/: The French Jury at a Crossroads, *Chicago-Kent Law Review*, Vol 86/2, p. 740.

3 B. Markovic, *ibid.*, pp. 89,90; V. P. Hans, C. M. Germain, *ibid.*, p. 741.

govi, a ne sudije pravnici koji zavise od vlade.“ U pravdu sudija, koje su bile u činovničkom položaju i čije su karijere zavisile od vlade, nije se verovalo. Nepoverenje u činovničke sudije naročito je bilo jako u slučajevima političkih procesa. Pitanje uvođenja porote u Nemačkoj rešila je Revolucija 1848. Slično kao u Francuskoj, i u pravne sisteme većine nemačkih zemalja porota je ušla na revolucionarnom talasu. U Nemačkoj je posle nekog vremena otvoreno pitanje suprotnosti između laika i sudija profesionalaca koji su zasedali u zasebnim kolegijumima, i jedni rešavali o pitanju krivice, a drugi o odmeravanju kazne. Same sudije su kao rešenje ponudile obrazovanje mešovitih sudova – šefengerihte (schöffengerichte) – u kojima bi sudije laici i profesionalci rešavali zajedno o krivici i kazni. Iako spojeni sa pravnicima u šefengerihte, smatra se da laici ispunjavaju društvenu ulogu koja je uporediva sa ulogom anglo-američke porote; „oni u sudski proces unose vrednosti, iskustvo i shvatanja laičke zajednice“.

Prvi šefengerihte obrazovani su u Virtenbergu i Saksoniji 1868. U vreme stupanja na snagu Zakonika o krivičnom postupku, 1879, u celoj Nemačkoj su zavedeni šefengerihte, ali je uz njih, za određene slučajeve, ostavljena i porota. Dalji razvitak nemačkog sudstva vodio je istiskivanju porote i reorganizaciji šefengerihte. Poslednja reforma šefengerihte izvršena je 1974. Tada je reformisan sud sastavljen od šest laika i tri profesionalne sudije (koji je sudio za najteža zlodela). Ovaj sud je pretvoren u sud od dva porotnika i tri profesionalca („dva-tri“ sud). Smanjenje broja laika prošlo je bez ikakvog spora, uz obrazloženje da je svrha laičkog učešća zadovoljena sa dva porotnika isto kao i sa šest.⁴

3. POROTA U KNEŽEVINI I KRALJEVINI SRBIJI

U pravni sistem moderne Srbije porota je ušla sa Ustavom od 1869. Njegovim čl. 117. propisano je: „Za razbojništva, opasne krađe i paljevine zavešće se postepeno porotni sudovi“. U toku 1870, komisija na čelu sa hajdelberškim doktorom prava Stojanom Veljkovićem izradila je projekat zakona o poroti. Po tom projektu, porota je oblikovana uglavnom kao „prava porota“, porota koja rešava o krivici, kakva tada „većinom u Evropi postoji“. Aprila 1871, novi projekat zakona o poroti izradio je sam S. Veljković, pošto je u međuvremenu postao ministar pravde. Novim projektom zakona, porota je izrađena po modelu mešovitog suda (šefengerihte). Bila je sastavljena od tri sudije i četiri porotnika. Veljković je ovaj sastav „nove“ porote našao u Saksoniji. Tamo je za teža krivična dela postojala „stara“ (prava) porota, a samo za „manje krivice“ sudili su mešoviti sudovi – nove porote. Veljković je smatrao da, s obzirom na neobaveštenost naroda o zakonima i komplikovanost ustanove prave porote, Srbiji više odgovara porota kao mešoviti sud.⁵

4 J. H. Langbein /1981/: Mixed Coort and Jury Court: Could the Continental Alternative Fill the American Need? *American bar foundation research journal*, p. 212, 213; K. Schrodi, German Criminal Procedure and the Right to a Jury Trial, http://lsi.typepad.com/files/schrodi_german_crimpro.pdf, 24. januar 2015.

5 B. Marković /1914/: *op.cit.*, pp. 116,117. M. Pavlović /2008/: *Pravna evropeizacija 1804–1914*, Kragujevac, pp. 231, 246.

Veljkovićev projekat postao je Zakon o poroti 21. oktobra 1871. Po njemu, profesionalne sudije i porotnici, tj. porota kao celina, imali su samo da rešavaju o krivici optuženog. U Zakonu je izričito navedeno da „dokle sudije i porotnici budu rešavali o pitanju krivice, dotle će se oni držati strogo uverenja, koje su dužni da pribave iz ukupnog isleđenja i pribраниh dokaza, kao i poznavanja stvari. Oni nisu dužni držati se propisanih pravila o dokazima; no ipak porotnici i sudije pri rešavanju dužni su da pokažu svoje razloge, na kojima svoje mišljenje osnivaju“. Rečju, porota je imala da rešava po slobodnom uverenju, koje se nije moglo pretvoriti u samovolju samim tim što je moralo biti obrazloženo. O čisto pravnim pitanjima rešavale su sudije bez porotnika.⁶

Porota u Srbiji je uvedena kao nepolitička ustanova i to da bi se otklonila štetna dejstva zakonske dokazne teorije, barem u slučajevima krivičnih dela razbojništva, opasne krađe i paljevine na koje se narod najčešće žalio. Dokazi za ova krivična dela teško su se pribavljali, jer zbog raštrkanosti sela i vrletnog terena, često se dešavalo da je pojedinac za koga je sva okolina verovala da je izvršio krađu ili paljevinu oslobođan iz nedostatka zakonom propisanih dokaza. Lek za takve slučajeve video se u poroti, pošto su se porotnici izjašnjavali o krivici ne po krutim zakonskim pravilima, nego po ličnom uverenju. Tako, porota je u Srbiji predstavljala sredstvo pomoću koga se, u slučajevima najčešćih zločinštava, ostavljalo „građanima da oni okrivljenika na svoju dušu uzmu pa kažu da li je kriv ili ne, čime je trebalo stati na put, da se tako lako ne otpuštaju oni zlikovci, koji su se umeli dobro sačuvati da se svi oni dokazi, koje postojeći propisi traže, kod njih nisu skupili“.

Ostavljanjem „građanima da oni okrivljenika na svoju dušu uzmu“ pretpostavljalo se da će građani za to imati hrabrosti i da neće ostaviti bez kazne barem opštepoznate zločince. Međutim, ubrzo se pokazalo da je od slobode porotničkog uverenja, jači njihov strah. Najčešće iz straha od osвете od optuženog i njegove rodbine, dešavali su se slučajevi oslobođanja očiglednih krivaca, koji su i sami priznali krivicu.

U skupštinskim raspravama 1892. i 1895. navođeni su mnogi primeri porotničkih odluka „na očiglednu štetu državnih interesa“ i „pravde i sigurnosti“. Naširoko se govorilo da je porotno suđenje „pretrpelo poraz“ i da ga od ukidanja spašava samo to što je zagantovano Ustavom (1869). Izmenama Zakona od 1895, promenjen je sastav porote u korist sudija-pravnika, pa se ona sastojala „iz trojice državnih sudija i dva porotnika iz naroda“.⁷ Zatim, kao izraz težnje da se proširi nadležnost porote, pa time i područje slobodnog sudijskog uverenja, došle su izmene Zakona o poroti, od 1905. Tim izmenama i dopunama, nadležnost porote je proširena na veći broj zločina i prestupa činovnika u državnoj službi. Sa njima je doveden u

6 „Rešavanje pak o tome: koji se propisi kaznitelnog zakona imaju primeniti na delo i okolnosti, koje su po ukupnom zaključenju porotnoga suda nađene da postoje, – kao i u slučaju osude, kakva se i kolika se kazna odrediti ima, – pripada samo sudijama bez porotnika“ (*Kazneni zakonik i kazneni postupak sudski sa Zakonom o poroti*, Beograd, 1911, p. 434).

7 Božidar Marković je kasnije (1937) izneo stav da mešoviti sud u kome su laici u manjini i nije porotni sud. Naime, dva porotnika „nedovoljni su da se može govoriti o učešću naroda u pravosuđu, jer se o ovome može govoriti samo onda kada je laički elemenat u većini nad državnim sudijama“ (B. Marković /1937/: *Udžbenik sudskog krivičnog postupka Kraljevine Jugoslavije*, p. 65).

pitanje i sam institut porote. Državni savet izašao je sa mišljenjem da je bilo bolje i razlošnije „uzakoniti, da naši redovni zemaljski sudovi, koji su u svakom pogledu pretežniji i bolji od običnih porotnih sudova, sude porotski t. j. po teoriji ubeđenja za pobrojana krivična dela, jer će tako nesporno daleko bolje biti po zaštitu opšteg interesa i optuženog i pravde“.

Prof. Božidar Marković objavio je, 1906, članak sa zaključkom da porotu treba ukinuti, a „teoriju zakonskih prinudnih dokaza kod državnih sudova prosto zameniti teorijom slobodnog sudijskog uverenja“. Po njemu, u Srbiji nije bilo potrebe za porotom, kako zbog toga što „narod nikad nije tražio da učestvuje u pravosuđu“ osećajući da za to nije „podoban“, tako i zbog toga što „kad bi se iz srpskog Krivičnog postupka izbacila teorija zakonskih dokaza, porota bi postala bespredmetna“. Svojoj argumentaciji protiv porote u Srbiji, B. Marković je dodao i to da „iako se porota smatra kao progres, ipak ima dve države, koje je nisu htele zavesti. To su Holandija, jedna od najkulturnijih država, i Japan, čijem se progresu danas divi ceo svet.“⁸

4. POROTNICI U JUGOSLAVIJI

U Kraljevini Jugoslaviji, Zakon o uređenju redovnih sudova, od 18. januara 1929, nije pominjao porotne sudove ni u jednom obliku.⁹ To je značilo da su oni ukinuti, i tamo gde su dotle postojali, kao što je bio slučaj sa mešovitim sudom u Srbiji.¹⁰ Prema B. Markoviću, razlozi za ukidanje porotnih sudova bili su u tome što naš narod nije „naviknut da učestvuje u pravosuđu niti on to učešće traži“. Zatim, kod nas učešće laika u pravosuđu „nije imalo politički karakter, niti se taj karakter želeo, što se vidi i iz čl. 13. Ustava od 1921, koji je zabranjivao, da se štamparske krivice mogu predati mešovitim sudovima“. Rečju, kada u narodu nema evidentnog zahteva za učešćem u pravosuđu, i kada se taj zahtev ne odnosi prvenstveno na štamparske presteupe, onda i nema razloga za ustanovljenjem porotnika, odnosno narodu ne treba nametati porotničku dužnost, „jer sa pravosuđem ne treba praviti opasne eksperimente“. Najzad, „naš sudijski stalež ne predstavlja stalež koji je odvojen i daleko od naroda. Naše sudije su ponikli iz naroda, pa ga dobro i poznaju i razumeju“.¹¹

U jugoslovenskoj državi, porotnici su ponovo uvedeni u vreme komunističkog prevrata. To je, inače, predstavljalo potvrdu pravila da su porotnici čedo revolucija. Po Zakonu o uređenju sudova (od 26. avgusta 1945), suđenje u prvom stepenu po pravilu se vršilo „u većima u kojima učestvuje sudija i dva prisuditelja“. Ključno pitanje, koje se postavilo prilikom donošenja Zakona, bilo je pitanje da li sudije treba

8 B. Marković /1914/: *op. cit.*, pp. 122–125,132,137.

9 M. Pavlović /2005/: *Srpska pravna istorija*, Kragujevac, p. 754.

10 U Sloveniji i Dalmaciji postojao je sistem „prave porote“, sa dva odvojena kolegijuma: kolegijumom od 12 porotnika (laika) i kolegijumom tri državne sudije. Prvi je rešavao o krivici optuženoga, a drugi o kazni. U Bosni i Hercegovini postojali su „tzv. prisednički ili skabinski sudovi“, mešoviti sudovi sastavljeni od laika i sudija profesionalaca koji su zajedno rešavali i o krivici i o kazni (B. Marković /1937/: *op.cit.*, p. 64).

11 B. Marković /1937/: *op.cit.*, p. 66.

da imaju odgovarajuće pravno obrazovanje, odnosno završen pravni fakultet. Prema komunističkom predlogu koji će postati zakon, svi građani koji imaju biračko pravo mogli su da budu izabrani kako za sudiju tako i za prisuditelje (porotnike). Na taj način izbrisana je razlika između pravника i laika u pravosuđu; pravosuđe je sasvim prešlo u ruke laika. Izražavajući mišljenje nekomunističke manjine, Ilija Stojanović je iznio: „Smatrali smo da je osnova svakom državnom uređenju, po onoj staroj poslovi: ‘Pravda drži zemlju i gradove’, dobro organizovano sudstvo. Suditi nije laka stvar. Suditi je teška stvar. Sudija mora da ima i jake moralne kvalifikacije, neosporno, ali mora da ima i izvesno solidno pravno poznavanje stvari, baš s obzirom na svu težinu pitanja.“ Jer, „pravna nauka ima svoje velike humanitarne tekovine i principe“, za čiju je sudsku primenu neophodan diplomirani pravnik. S druge strane, postojanje sudije sa pravnim obrazovanjem ne bi se kosilo sa narodnim karakterom pravosuđa, na koji su se komunisti – vazda usta punih naroda – pozivali, pošto je i ovog sudiju imao da bira narod. Uz to, skupštinska manjina je primećivala da bi se sudija nepravnik nalazio u neprilici, već po tome što je propisano da „sekretari svih sudova moraju imati završen pravni fakultet“.

Komunisti su se, pak, držali svojih razloga. Rečju Miloša Minića, narodu se mora zajemčiti pravo „da u sudove izabere ljude za koje ima garantije da će nepokolebljivo čuvati tekovine Narodnooslobodilačke borbe i ostvariti sve one velike zadatke koji su pred naše sudove postavljeni, bez obzira na to da li sudije imaju ili ne stručnu pravnu spremu. Narodu i tekovinama Narodnooslobodilačke borbe bezgranično odane sudije, – to je ono što je danas potrebno našem narodu.“ Ako bi se za sudije birali „samo pravnici, onda bi se, dosledno sprovodeći to gledište, održao u životu onaj stari sudski aparat“. Predratne školovane sudije nisu se, pak, uklapale u komunističku predstavu o pravosuđu. Minić je isticao da „većina pravника kod nas, ukoliko nisu reakcionarni elementi, a ima ih takvih, oni su bez sumnje konzervativan elemenat... Beogradski sudovi, u kojima su sudije skoro bez izuzetka pravnici, i to često dugogodišnje sudije, preblagi su prema narodnim neprijateljima, svih boja.“ U stvari, komunistima nisu bile potrebne stručne i nezavisne sudije, već „bezgranično odane“ sudije. Jer, kako je navođeno u obrazloženju Zakona, „dok je prije sud bio pozvan da čuva i osigurava u prvom redu osobnu imovinu i osobna prava pojedinaca“, komunističkom sudu se „na prvo mjesto stavlja zaštita tekovina Narodnooslobodilačke borbe“.¹² Pod te tekovine moglo se prema trenutnoj političkoj potrebi, podvesti sve i svašta, pa se i bez ikakvog kriterijuma mogao širiti krug „narodnih neprijatelja“. Sve u svemu, u režimu jugoslovenskog komunističkog totalitarizma nije bilo dovoljno da u sudovima uz jednog pravника sede dva laika. Oni su u sudovima hteli sve same laike, koji bi bili pajaci njihove revolucionarne „pravde“. Komunističko „laiciziranje“ sudova, dobro je svedočanstvo da laici u sudovima nisu elemenat na kome se može temeljiti ideja vladavine prava.

Za komuniste, navodno, porota je predstavljala formu „učesća širokih narodnih masa“ u vršenju pravosudne funkcije „kao jednog oblika jedinstvenog mehanizma

12 *Treće zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije i zasedanje Privremene narodne skupštine*, 7–26. avgust 1945, stenografske beleške, Beograd, pp. 376, 377, 386, 387, 667, 673.

diktature proletarijata¹³. Svi komunistički ustavi predviđali su mešovite sudove. Ustavom FNRJ od 1946. propisano je da „veća sreskog i okružnog suda, kad sude u prvom stepenu, sastoje se od sudija i sudija-porotnika, koji su u suđenju ravnopravni“ (čl. 119). Ustavom od 1963. propisano je da „u suđenju učestvuju sudije i sudije-porotnici“, s tim da „u određenim sudovima i određenim stvarima u suđenju učestvuju samo sudije“ (čl. 137). Najzad, Ustavom od 1974. propisano je da „u suđenju učestvuju sudije i radni ljudi i građani kao sudije, sudije-porotnici ili porotnici...“ (čl. 229). Sama formulacija iz ovog ustava ukazivala je da porotnici nisu ustanovljeni prema ideji vladavine prava, nego prema ideji vladavine „radnih ljudi i građana“, odnosno prema ideji diktature proletarijata.

5. HOLANDSKO PROFESIONALNO SUDSTVO

Holandija je bila i ostala zemlja visoko profesionalizovanog krivičnog pravosuđa. Porotni sistem u njoj je postojao samo nekoliko godina (1810–1813), za vreme francuske okupacije. Porota nikad nije bila popularna u Holandiji, kao što to nisu bile ni druge francuske ustanove. U Holandiji sudije postavlja kralj na predlog ministra pravde, kome prethodi preporuka državne izborne komisije, koju čine predstavnici raznih sudova, kancelarije javnog tužioca, i istaknute javne ličnosti. Za sudiju se mogao kandidovati diplomirani pravnik nekog od holandskih univerziteta, sa najmanje sedam godina iskustva u pravničkoj struci. Izabrani kandidat nije mogao biti postavljen u sud koji ga je nominovao. Sudija je, protiv svoje volje, mogao biti smenjen sa položaja samo odlukom najvišeg suda, u postupku koji bi pokrenuo glavni javni tužilac. Ovakav sistem postavljenja i eventualne smene ustanovljen je sa ciljem zaštite sudstva od političkog uticaja.

Iako profesionalizovano, holandsko krivično pravosuđe nije birokratizovano. Vođeno principom „otvorene pravde“, ono nastoji da premesti jaz između suda i običnog naroda. Sledstveno, sudskim sednicama može da prisustvuje svako ko želi. „Otvorena pravda“ uključuje i široku dostupnost pisanih presuda pa i „opštu otvorenost, u pogledu ulaska u sudsku zgradu i predusretljivosti sudskog osoblja“. Ipak, u praksi se otvorenost sudskih sednica svodi na prosečno sedam prisutnih lica na galeriji. Jedan od tih sedam je novinar, dvojica su prijatelji ili članovi porodice optuženog, ostali su učenici ili studenti koji posećuju suđenje iz obrazovnih razloga. Sve u svemu, i u Holandiji, princip „otvorene pravde“ traži nadogradnju, s obzirom na britanski uzor koji uključuje i televizijske prenose i video snimanja procesa za kasnije gledanje. Takođe, „otvorena pravda“ uključuje u sebe i objavljivanje sadržaja i dokumenata iz sudskih spisa, i davanje novinarima potpunog pristupa spisima i učesnicima, tako da oni mogu da izveštavaju o svemu šta se dešava u pojedinim procesima.¹⁴

13 *Pravna enciklopedija*, 2, Beograd, 1985, p. 1175.

14 Legal professions– Netherlands, http://ec.europa.eu/civiljustice/legal_prof/legal_pr-of_net_en.htm, 14. mart 2015; Marijke Malsch, Lay participation in the Netherlands criminal law system, presented at the International Society for the Reform of Criminal Law, 24–28 august 2003,

6. PREDNOSTI POROTNOG SUĐENJA

Učešće laika u krivičnom suđenju opravdava se prvenstveno demokratskim principom. Sudije laici u krivični postupak donose gledišta običnih ljudi. Za utvrđivanje činjeničnog stanja, navodno, laik može da da doprinos kao i pravnik, a ponekad i veći. Problem nastaje s obzirom na to da se ne mogu odvojiti faktička od pravnih pitanja, odnosno utvrđivanje činjenica od primene zakona.¹⁵ Ipak, sudije porotnici su pre svega garancija da presuda neće biti doneta „iz kule od slonove kosti“. Prenoseći u sud narodna shvatanja, porotnici navodno sprečavaju da profesionalne sudije rutinski otaljavaju posao. Oni takođe odvrćaju profesionalne sudije od političke uslužnosti i od samovolje.

Zahvaljujući učešću laika, profesionalne sudije se teraju da svoje odluke donose pošto svoja shvatanja provere, sučeljavajući ih s laičkim shvatanjem pravde. Sledstveno, profesionalne sudije moraju jasno da formulišu svoja shvatanja tako da budu razumljiva običnom čoveku. Učešće sudija laika u pravosuđu se povezuje sa očekivanjem da će se njima povećati poverenje naroda u sudstvo, odnosno prihvatljivost sudskih odluka od naroda. Takođe, smatra se da se učešćem sudija laika usavršava narodno znanje o pravu, što u krajnjem ima efekat generalne prevencije.¹⁶ Najzad, u pogledu mešovitih sudova jedan deo javnog mnjenja veruje da se saradnjom između sudija laika i profesionalaca donosi bolja presuda od one koju bi doneli same profesionalne sudije.

Prednosti porotnika su, ipak, veoma upitne kada im se suprotstave kontraargumenti. Tako, u zemljama u kojima je, kao u Nemačkoj, dozvoljeno porotnicima da postavljaju pitanja, oni čute ili postavljaju „beznačajna i suvišna“ pitanja. Prilikom donošenja presude, po prirodi stvari, laici podležu uticaju sudija pravnika. Što se tiče eventualnog doprinosa porotnika presuđenju, njega veoma dovodi u pitanje jedan stereotip o porotnicima, koji postoji u Poljskoj, po kome se oni ponašaju ne u javnom interesu, nego u svom ličnom.¹⁷

7. MANE POROTNOG SUĐENJA

Od pojave porote i mešovitih sudova, kao mane sudije laika navođeno je to da se oni teško snalaze u složenijim slučajevima, da je doprinos porotnika čak i u razjašnjenju činjeničnog stanja minimalan, ili da ga uopšte nema. Što se pravnih pitanja tiče, njih porotnici ne razumeju. Profesionalne sudije (npr. u Španiji i Rusiji) su se uverile da porotnici ne znaju razliku između umišljajnog i nehatnog ubistva. Posebna mana porote, odnosno porotnika je u tome što su oni podložni spoljnim

<http://www.isrcl.org/Papers/Malsch.pdf>, 14. mart 2015; Open justice, http://en.wikipedia.org/wiki/Open_justice, 25. april 2015.

15 B. Marković /1937/: *op.cit.* p. 66.

16 E. Siegismund, The function of honorary judges in criminal proceedings in Germany, pp. 116, 117, http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No56/No56_13VE_Siegismund2.pdf, 12. januar 2015; J. H. Langbein, *op. cit.* p. 205.

17 J. E. Dudzinski /2013/: Justification for juries: A comparative perspective on models of jury composition, *University of Illinois Law Review*, p. 1641.

pritisicama i uticajima (štampe, odnosno javnog mnjenja). Porotnicima je naročito zamerano da su daleko skloniji izricanju oslobađajućih presuda, nego što su to profesionalne sudije.¹⁸ Nije samo Kraljevina Srbija dala primere zaprepašujućih oslobađajućih presuda, koje su otvarale pitanje ukidanja porotnika.

U Indiji je, „Nanavati slučaj“ doveo do ukidanja porotnog suđenja. Naime, Nanavati, komandant indijske mornarice ubio je, aprila 1959, ljubavnika svoje žene. Porota je trebalo da reši o tome da li je Nanavati kriv za umišljajno ubistvo (za koje je bila zaprećena smrtna kazna ili doživotni zatvor) ili nehatno (sa zaprećenom maksimalnom kaznom zatvora od 10 godina). Međutim, porota je donela odluku da Nanavati „nije kriv“, i to prema čl. 302 indijskog Kaznenog zakonika, koji se primenjivao za slučajeve kada se nehatno ubistvo ne smatra ubistvom. Ipak, Viši sud u Bombaju (sastavljen samo od profesionalnih sudija) osudio je Nanavatija na doživotni zatvor. Ovu presudu potvrdio je Vrhovni sud (1961). Zaključeno je da je odluka porote bila „perverzna“ i da je doneta pod uticajem medija koji su bili na Nanavatijevoj strani. Nanavatijev slučaj je bio poslednji slučaj porotnog suđenja. Valja primetiti da je opozicija porotnom suđenju postojala od ranije. Tako, britanski guverner pisao je, 1920, da je porotno suđenje u Indiji „egzotični zasad koji ne odgovara toj zemlji“. Gandhi je, 1931, izjavio da nije ubeđen da „neobrazovani“ porotnici su superiorniji od obrazovanih sudija. Naveo je još da želi da u nezavisnoj Indiji sudstvo bude nezavisno i od religije, i od kastinskih predrasuda. Indikativno je da Gandijevom ubici, 1948, nije sudila porota, nego specijalni državni sud bez porotnika.¹⁹

U Singapuru je porota ukinuta 1969. Glavni protagonista njenog ukidanja bio je premijer Li Guangjao, koji je inače pravničko obrazovanje stekao na Kembridžu. On je, odbacivanje anglo-američkog uzora, odnosno ukidanje porote u svojoj zemlji, objasnio ovako: „Nisam imao poverenje u sistem koji dopušta da sujeverje, neznanje, povodljivost i predrasude sedam porotnika određuje ko je kriv a ko nevin.“ U ovoj izjavi singapurskog premijera, sadržane su gotovo sve mane učešća laika u suđenju.

Slučaj koji je šokirao Španiju i doveo u pitanje postojanje porotnog suđenja bio je slučaj Mikela Otegija. Ovome baskijskom nacionalisti je suđeno za ubistvo dva policajca. Većina porotnika (pet od devet) je smatrala da je Otegi izvršio delo u stanju privremeno pomračene svesti uzrokovane intoksikacijom (jutarnjim i večernjim napijanjem) i nekontrolisanim besom, izazvanim prethodnim policijskim uznemiravanjem. Sumnjalo se da su porotnici doneli odluku u strahu od toga da će biti izloženi osveti ako bi Otegija proglasili krivim. Ova oslobađajuća odluka porote, doneta uprkos jasnim dokazima o namernom dvostrukom ubistvu, pokrenula je pitanje ukidanja porotnog suđenja barem u Baskiji. Pored problema zastrašivanja porotnika, u slučaju Otegi se pokazalo da je moguće da porotnici uopšte ne razumeju slučaj: oni su imali veliki problem da razumeju devedeset pet pitanja kroz koja je predsedavajući sudija definisao činjenično stanje slučaja.²⁰

18 B. Marković /1914/: *op. cit.*, p. 92.

19 Jean-Louis Halperin, *Lay Justice in India*, http://www.droit.ens.fr/IMG/pdf/Lay_Justi-ce_in_India_1.pdf, 17. februar 2015.

20 U Španiji nije prihvaćen anglo američki model porote koja samo donosi odluku „kriv“ ili „nije kriv“. Španija je sledila francuski model porote, koji je u 19. veku usvojen širom Evrope, po kome

Međutim, porotni sistem je „preživeo“ slučaj Otegija, kome je usled intervencije Vrhovnog suda, sastavljenog od sudija profesionalaca, ponovljeno suđenje, koje se završilo osuđujućom presudom. Porotno oslobađanje Otegija je bilo otvorilo i pitanje samog koncepta porotnog suđenja u koji je ugrađen strog „antinulifikacioni“ pristup sa ciljem sprečavanja zaprepašćujućih oslobađanja.²¹

8. IZBOR I PROFIL POROTNIKA

U Sjedinjenim Američkim Državama, kao zemlji klasične porote, kao i Nemačkoj, kao zemlji mešovite suda, položaj porotnika nije pravo, nego građanska dužnost.²² U Nemačkoj, porotnike – šefene bira posebna komisija između kandidata sa lista koje sastavljaju gradska veća. Dužnosti porotnika nisu morala da se prihvate određena lica, kao što su stariji od 65 godina, članovi zakonodavnih tela, lekari, medicinske sestre, apotekari ako rade sami, domaćice ako su preopterećene, kao i lica koja su u prethodnom (četvorogodišnjem) periodu služila četrdeset dana kao protonici.

U Nemačkoj postoji pravilo da porotnici treba da predstavljaju sve grupe stanovništva. Međutim, za sudije porotnike se biraju ljudi iz grupa koja su po obrazovanju i socijalnom položaju bliže profesionalnim sudijama. Tako, postoje favorizovane grupe kao što su nastavnici, državni službenici, društveni radnici. Sledstveno, činovnici i drugo osoblje „belog okovranika“ je relativno prerezeprezentovano, dok su domaćice i zaposleni „plavi mantili“ relativno ređe zastupljeni (underrepresented). Prema istraživanjima iz 1969, oko 25% porotnika bili su državni službenici, dok je među porotnicima bilo nešto oko 12% običnih radnika. Prema istraživanju iz 2009, među porotnicima je bilo 27% državnih službenika, relativno veći broj domaćica i starijih osoba, a malo zaposlenih u privatnom sektoru. Sve u svemu, izbor odgovarajućih porotnika otežan je zbog toga što je potrebno tražiti ljude koji su zainteresovani za funkciju porotnika i koji tu funkciju mogu da usklade sa svojim poslom.²³

Što se tiče profesionalnog profila porotnika u Srbiji, on se razlikuje od suda od suda, ali po pravilu više od polovine porotnika su ljudi sa završenom srednjom školom.²⁴ Za stanje porotničke funkcije, a i samog sudstva u Srbiji od izuzetnog značaja

se poroti ostavlja lista pitanja i predloga. Takođe, porota u Španiji je obavezna da da jezgovito obrazloženje za svoju odluku (verdict) ukazujući na dokaze na kojima je zasnivaju. S obzirom na ovo, neke porote su davale dobro razrađena obrazloženja, dok obrazloženja mnogih porota predstavljaju samo nabacane fraze. (S. C. Thaman, *Europe's Jury Systems: The Cases of Spain and Russia*, *Law and contemporary problems*, Vol. 62: No 2, 199, pp. 249, 250 f. 91, 251, 254)

- 21 F. Pakes /2014/: *Comparative criminal justice*, Routledge, London-New York, p. 146; S. C. Thaman, *Europe's new jury systems: the cases of Spain and Russia*, pp. 250–252.
- 22 U SAD, građanin može da odbije poziv da bude porotnik samo iz opravdanih razloga (npr. teške bolesti). Neopravdano odbijanje je delikt zaprećen novčanom kaznom. (M. Škuljić /2013/: Dominantne karakteristike osnovnih velikih krivičnoprocesnih sistema i njihov uticaj na reformu srpskog krivičnog postupka, *Crimen*, n° 2, p. 216.)
- 23 E. Siegmund, The function, r. 119; J. H. Langbein, p. 207, 208; *Judiciary of Germany: Lay judges*, http://en.wikipedia.org/wiki/Judiciary_of_Germany, 17. februar 2015.
- 24 Primera radi, u Višem sudu u Subotici, od 12 porotnika, pet su visoko obrazovani (lekar, dipl. ekonomista, inž. zaštite na radu, tekstilni inženjer, mag. teh. nauka). Ostali su: med. sestra,

je sledeći podatak: „Od ukupno imenovanih 2579 sudija porotnika, nezaposlenih je 43,28 %, penzionera je 47,62 % i zaposlenih lica 9,1%.“²⁵ Ovaj podatak sam po sebi govori da se ustanova porotnika u praksi izokrenula u svoju suprotnost. Rečju, ova porazna statistika govori da su kod nas sudovi od hrama pravde pretvoreni u svojevrsne domove penzionera i biroa za nezaposlene. Kad u jednoj zemlji jedna ustanova pređe u ruke dve brojne marginalne grupe, kakve su nezaposleni i penzioneri, iz toga se kao zaključak za reformu može izvući samo to da prava reforma sudstva treba da počne sa ukidanjem sudija porotnika, a da briga o nezaposlenim i penzionerima treba da pređe sa sudova na adekvatne socijalne ustanove.

Prema sporadičnim informacijama, percepcija porotnika je krajnje nepovoljna. O porotnicima se izgradila predstava kao o prisutnim građanima koji sede uz sudiju i s vremena na vreme zadremaju. „Često ih, čast izuzecima – kaže se u jednom komentaru – sudija mune rukom da ne spavaju.“²⁶

9. POROTNICI POD KONTROLOM

Nijedan moderan sistem „ne može laicima da delegira nekontrolisanu vlast krivičnog suđenja, tj. da sudsku vlast da u ruke ljudima koji nemaju pravničko obrazovanje i iskustvo i koji ne nose profesionalnu odgovornost za svoj posao.“²⁷ Sledstveno, u sistemu mešovitih sudova, višestruko je obezbeđena premoć profesionalnog elementa nad laičkim elementom. Tako, predsedavajući sudija u mešovitom sudu uvek je profesionalac. (U sudu „dva-tri“, to je najstariji sudija.) On vodi proces tako što prvi ispituje a zatim daje reč ostalim sudijama, tužiocu i optuženom. Po završetku glavne rasprave on sumira izvedene dokaze, „formuliše pitanja i broji glasove“.

U Nemačkoj, žalbeni sistem je ustanovljen kao bitan prateći elemenat mešovitih sudova. Tako, na svaku odluku „dva-jedan“ suda moguća je potpuna žalba de novo. Ovaj sud je, po žalbi, sudio iznova, a ne kao drugostepena korektivna instanca. Žalba na presude „dva-tri“ suda, u slučaju greške, izjavljivala se sudu sastavljenom od pet profesionalnih sudija. Dakle, određeni žalbeni sistem, kao okvir funkcionisanja me-

frizer, vaspitač... U Višem sudu u Šapcu, od 16 porotnika, 8 su visoko obrazovani, jedan sa višom, 6 sa srednjom stručnom spremom i jedan poljoprivrednik. U Višem sudu u Sremskoj Mitrovici, od 18 porotnika, 4 su sa visokom stručnom spremom, a među ostalima su i bravar, mesar, prodavac, i više tehničara (elektro, hemijski, mašinski...).

- 25 Ovi podaci su iz Visokog saveta sudstva. Po sudovima, primera radi, stanje je ovako: u Osnovnom sudu u Užicu, od 20 porotnika, 14 su penzioneri i 4 nezaposlena; u Višem sudu u Užicu, od 11 porotnika, 8 su penzioneri; u Višem sudu u Kraljevu, od 10 porotnika, 7 su penzioneri i 2 nezaposlena.
- 26 U drugom komentaru se kaže: „Pa oni se ne čuju živi, vode ih i ‘pozajmljuju ih’ od jednog sudije kod drugog sudije u pola rasprave, samo da se ispuni forma“; „Kad bi mnogo talasali izgubili bi tu malu sumicu, počastvovani su što sede i slušaju bez svog mišljenja“; „U praksi je to tako da porotnici samo aminuju ono što sudija kaže, a nije redak slučaj i da zadremaju tokom suđenja. Ako se ko drzne da prigovori sudijinoj odluci, nikad ga niko više ne poziva kao porotnika.“ Novina ZKP-a po kojoj sudija pojedinac sudi za krivična dela zaprećena kaznom do osam godina, pozdravljena je zbog „smanjenja broja porotnika (i uštede novca)...“ (Oni mogu da nadglasaju sudiju, *Politika*, 3.11.2008.)
- 27 J. H. Langbejn, *op. cit.*, pp. 201, 202.

šovitih sudova, predstavljao je izraz nepoverenja u sudije laike. Rečju, u poslednjoj instanci poslednja reč je pripadala sudijama profesionalcima.

Krajnje negativne posledice učešća laika u krivičnom suđenju ponajbolje se vide na pitanju porotne moći nulifikacije zakona. Naime, porota može suprotno zakonu da optuženog proglasi krivim ili da ga oslobodi. Ova pojava je opravdavana gledištem da se porota u slučajevima nulifikacije ponaša kao „mini-parlament“ koji štiti građane od nepravедnih zakona. Međutim, pojava nulifikacije zakona od strane porote je najkrupniji pokazatelj da sudije laici, ostavljeni sami sebi, predstavljaju negaciju ideje vladavine prava.²⁸ U nemačkom sistemu mešovitih sudova, mogućnost porotničke nulifikacije zakona je isključena. Jer, profesionalne sudije su dužne da, pripremajući pisanu presudu, skrenu pažnju sudijama laicima da njihovi stavovi nisu u skladu sa zakonima. Sudije su mogle da ukazu da bi presuda zasnovana na nezakonitim stavovima porotnika pala na Apelaciji.²⁹

10. POROTNIKE TREBA UKINUTI

Ključna mana porote je u tome što o pravnim stvarima odlučuju nepravnici. Na ovaj problem je, još 1905, jezgrovito ukazao profesor Garofalo, predsednik Apelacionog suda u Napulju, objašnjavajući zašto smatra da je porota „jedna od najčudnovatijih zabluda našeg vremena“. Po njemu, „prva apsurdna strana porote, koja svakome bode oči: proklamovanje, da je presuda, izrečena od nepoznatih ljudi, koji i ne znaju i nisu vični, bolja od presude, koju donose ljudi koji su vešti pravu. Porota je nešto što se najviše protivi načelu specijalisanja rada. Jer, dokle se za svaki društveni posao biraju ljudi, koji imaju neke spremne za taj posao, dotle se porotnici ne biraju, nego se kockom dobivaju iz svih društvenih klasa, bez ikakve garantije za spremu i inteligenciju. Rđave strane porote su takve, da narod gubi veru u pravdu, i s toga je ne treba reformisati, već prosto ukinuti.“³⁰ Moderno načelo specijalizacije rada, kojim je Garofalo opovrgavao postojanje porote, odnosi se i na učešće laika u krivičnom pravosuđu uopšte. U tom smislu, indikativan je podatak da 40% nemačkih sudija profesionalaca podržava uklanjanje laika iz pravosuđa. Nemačke sudije profesionalci, inače, žale se na sudije laike zbog nedostatka pravnog znanja, nedavanja doprinosa presuđenju i zbog nedostatka „emocionalne objektivnosti“.³¹

Tridesetih godina prošlog veka, u Italiji se „profesionalni sud“ smatrao „prirodnim sistemom“, dok se na mešoviti sud gledalo kao na prelaznu meru.³² Zaista, postoji izvesna logika u razvitku instituta učešća laika u pravosuđu koja vodi uvođenju profesionalnih sudova. Naime, razvitak krivičnog pravosuđa posle Francuske revolucije kretao se u pravcu smanjenja značaja laičkog učešća u pravosuđu. Od porotnog suđenja prešlo se na sistem mešovitih sudova. U završnoj, trećoj fazi biće

28 Na ova gledišta iznosi se protivargument da loše zakone treba reformisati a ne ostaviti poroti da ih navodno ispravlja različito postupajući u sličnim slučajevima.

29 J. H. Langbein, *op. cit.*, pp. 213,214.

30 B. Marković /1914/: *op. cit.*, pp. 106, 107.

31 J. E. Dudzinski, *op. cit.*, p. 1641.

32 F. Georphe /1936/: Reform of the Jury-System in Europe: Results and Conclusions, *Journal of Criminal Law and Criminology*, Vol. 27, p. 479.

ustanovljeno „profesionalno sudstvo“: sudovi će biti sastavljeni samo od sudija pravnika.

Razvitak sudske funkcije kroz vekove navodi na sličan zaključak. Jer, na osvjetu civilizacije, u starom Egiptu, kao prve sudije javili su se sveštenici. Kasnije, sudska funkcija prelazi u ruke uglednih ljudi, koji su najbolji poznavaoi običajnih pravila. Zatim, kao sudije javljaju se učeni ljudi i najzad obrazovani pravnici. Srednji vek, sa varvarskim državama, doneo je ponovo sudove uglednih ljudi koji sude na skupštinama. (U Franačkoj je to malus sa tunginom i sedam rahinburga.) Najzad, svetski razvitak sudstva ponovo dovodi do sudije pravnika profesionalca. Sve u svemu, za vršenje sudske funkcije uvek je bio potreban poseban autoritet. Taj autoritet mogao je biti prirodni ili veštački. U modernom vremenu sudijski autoritet je veštački: on se stiče sa visokim pravničkim obrazovanjem, i on se prvenstveno manifestuje u obrazloženju presude. Jer, ponajvažniji procesni princip je „da svaka presuda bude obrazložena, pa makar bili u pitanju i najneznačajniji interesi stranaka“.³³ Danas se i u zemljama sa dugom tradicijom porotnog odlučivanja sa „kriv“ – „nije kriv“, ističu zahtevi za uvođenjem obrazloženja odluke porote, kako bi se povratilo poljuljano poverenje u rad ove ustanove.³⁴ Međutim, laici su, po prirodi stvari, nepodobni za obavljanje pravničkih poslova, a naročito su nepodobni za pisanje obrazloženja presude za šta je potrebno određeni stepen pravničke učenosti. Ako se pretpostavi da u sudu sede valjani pravnici profesionalci, njima ni za izreku, ni za obrazloženje presude nisu potrebni laici.

Na učešće laika u krivičnom pravosuđu mogla bi se, u modifikovanom obliku, primeniti jedna Sjejeseva izreka: kada se ne slažu sa sudijama profesionalcima, porotnici su štetni; kada se slažu, oni su suvišni. Laici u pravosuđu opstaju samo zahvaljujući jednoj demokratskoj dogmi o tome da su porotnici predstavnici naroda u sferi pravosuđa.³⁵ Međutim, ova dogma je višestruko neodrživa. Suprotno ideji o „vladavini prava, a ne ljudi“, porotnici u sudstvo unose ideju o „vladavini ljudi“, tj. laika sa svim njihovim predrasudama, zabludama i nepoznavanjem prava.³⁶ Laici u pravosuđu nemaju demokratski legitimitet. Jer, oni u pravosuđe ulaze slučajnim

33 B. Marković /1914/: *op. cit.*, p. 103.

34 J. E. Dudzinski, *op. cit.*, p. 1647; V. P. Hans, C. M. Germain, *op. cit.*, p. 738.

35 Sa osloncem na demokratsku dogmu o poroti, brani se i njen opstanak. Tako, postavlja se sugestivno pitanje: „Ako se običnim građanima ne može poveriti da utvrđuju činjenice na sudu, zašto bi trebalo da im se dozvoli da biraju svoje zakonodavce.“ P. May, Trial by Jury – The Case for the Defence, <http://www.insidejusticeuk.com/articles/trial-by-jury-the-case-for-the-defence/84>, 14. III 2015.; U ovom poređenju (po kome je ukidanje porote ravno ukidanju biračkog prava) nalaze se barem dve logičke greške. S jedne strane, argument je zamenjen analogijom; s druge strane, analogija između porotnika i birača je neodrživa.

36 Uključivanje laika u suđenje, suprotno je i načelu sudske nezavisnosti. Jer, od Act of Settlement, iz 1701, sudska nezavisnost je uslovljena sudijskom stalnošću i materijalnom obezbeđenošću. Sudije porotnici po definiciji nisu stalni, a za vršenje porotničke funkcije ne dobijaju platu nego naknadu koja je u Srbiji tako mala da odvrća potencijalne porotnike. Prema napisu iz 2013. „primanja sudijama porotnicima smanjena su sa 11.000,00 dinara na najviše 5.000,00“ (oko 40 evra), s tim što „i na to čekaju mesecima“. U ovakvoj situaciji, po nalogu iz Društva sudija porotnika, visokoškolovalani porotnici „zahtevaju razrešenja ili isključenja iz učešća u radu sudova“, što, navodno vodi tome, da među poronicima ostanu „samo oni lošeg socijalnog i obrazovanog statusa“ (Porotnici dostojni za sudnice, ali ne i plate, *Politika*, 24.11.2013).

izborom ili po građanskoj dužnosti. Uz to, za vršenje sudske funkcije pre svega potreban je stručni legitimitet. Princip demokratizacije sudstva, koji je postavljen u vreme borbe protiv apsolutne monarhije, odavno iziskuje rešenje koje neće dirati u pravnički legitimitet njenog vršenja. Demokratski princip u sudskoj grani vlasti može se ostvariti principom „otvorene pravde“, koja u sebe uključuje i opšti i stručni nadzor nad radom sudija. Uz „otvorenu pravdu“ ide i delotvorna odgovornost sudija.³⁷ Laike, kao demokratski izum u pravosuđu, odavno je pregazilo vreme specijalizacije.

LITERATURA

- Dudzinski, J. E. /2013/: Justification for juries: A comparative perspective on models of jury composition, University of Illinois Law Review
- Georphe, F. /1936/: Reform of the Jury-System in Europe: Results and Conclusions, Journal of Criminal Law and Criminology, Vol. 27, p. 479.
- Hans, V. P. – Germain, C. M. /2011/: The French Jury at a Crossroads, Chicago-Kent Law Review, Vol 86/2
- Kazneni zakonik i kazneni postupak sudski sa Zakonom o poroti, Beograd, 1911.
- Langbein, J. H. /1981/: Mixed Court and Jury Court: Could the Continental Alternative Fill the American Need? American bar foundation research journal, p. 212, 213;
- Marković, B. /1937/: Udžbenik sudskog krivičnog postupka Kraljevine Jugoslavije,
- Marković, B. /1914/: Rasprave iz krivičnog postupka, Beograd
- Pakes. F. /2014/: Comparative criminal justice, Routledge, London-New York, p. 146;
- Pavlović, M. /2013/: Krivičnoprocesna korupcija, *Hereticus*, Vol XI, No 3–4
- Pavlović, M. /2008/: Pravna evropeizacija 1804–1914, Kragujevac,
- Pavlović, M. /2013/: Razvitak prava, Kragujevac
- Pavlović, M. /2005/: *Srpska pravna istorija*, Kragujevac
- Pravna enciklopedija /1985/, 2, Beograd.
- Thaman, S. C. Europe's Jury Systems: The Cases of Spain and Russia, Law and contemporary problems, Vol. 62: No 2.
- Tokvil. A. /1994/: Stari režim i revolucija, Sremski Karlovci – Novi Sad
- Treće zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije i zasedanje Privremene narodne skupštine, 7–26. avgust 1945, stenografske beleške, Beograd
- Škulić, M. /2013/: Dominantne karakteristike osnovnih velikih krivičnoprocesnih sistema i njihov uticaj na reformu srpskog krivičnog postupka, *Crimen*, n° 2.

Sajtovi:

- International Society for the Reform of Criminal Law, 24–28 august 2003, <http://www.isrcl.org/Papers/Malsch.pdf>
- Jean-Louis Halperin, Lay Justice in India, http://www.droit.ens.fr/IMG/pdf/Lay_Justice_in_India_1.pdf
- Judiciary of Germany: Lay judges, http://en.wikipedia.org/wiki/Judiciary_of_Germany

37 M. Pavlović /2013/: Krivičnoprocesna korupcija, *Hereticus*, Vol XI, No 3–4, p. 54.

Legal professions– Netherlands, http://ec.europa.eu/civiljustice/legal_prof/legal_prof_net_en.htm

May, P. Trial by Jury – The Case for the Defence,

<http://www.insidejusticeuk.com/articles/trial-by-jury-the-case-for-the-defence/84>

Marijke Malsch, Lay participation in the Netherlands criminal law system, presented at the Nobility of the Robe, <http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/fr-noblesse-robe.htm>

Open justice, http://en.wikipedia.org/wiki/Open_justice

Schrodi, K. German Criminal Procedure and the Right to a Jury Trial,

http://lsi.typepad.com/files/schrodi_germancrimpro.pdf.

Siegismund, E. The function of honorary judges in criminal proceedings in Germany, http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No56/No56_13VE_Siegismund2.pdf

Marko Pavlović, Ph. D.

Faculty of Law, University of Kragujevac

LAY JUDGES AND GOVERNMENT OF LAW

SUMMARY

The article contains historical and comparative survey of many models of lay participation in judiciary and key problems with it. The first, it has given reasons for establishment and characteristic of work of jury in revolutionary France and mixed court in Germany. Further, it gives analysis of development of question of jurors in Kingdom of Serbia and Yugoslavia. Among the other things, it points out the failure of mixed courts in Serbia because of intimidation of jurors. In communist's Yugoslavia, jurors were established to serve to the 'achievements of Revolution' which was the negation of principle of government of laws. Opposite to the law participation, there was/is professional Dutch criminal justice system.

The article contains many aspects of lay participation in criminal adjudication: selection of jurors, control of their work, advantages and disadvantages, the cases of jury abolition. The author comes to the conclusion that any model of lay participation in criminal adjudication can't be in accordance to principle of 'government of laws and not of men'. Key requirements of modern justice are reasoned decisions which can be provided only by professional judges. All in all, it concludes that institution of lay participation should be abolished. Democratic principle in judiciary can be provided in some other, proper ways: by 'open justice' which includes general and expert public control of judges' work. After all, there is certain logic in the development of jury (and jurors) which points to its future solution. In the first phase, the jury was established; later, it was modified to mixed court. In the third, the last, phase, the lay participation in criminal adjudications will be abolished entirely.

Keywords: jury, mixed court, advantage of lay judges, disadvantage of lay judges, abolition of lay judges.